

SIPOS IMRE SJP: *Törökkoppány monográfiája*

TÖRÖKKOPPÁNY, ÖNKORMÁNYZAT, 2013.

Nem sokkal Galbavy Jenő prior atya által a Magvetés újság 2014. 1. számában méltatott könyv megjelenése utána a szerzőtől kaptam ajándékba – baráti hangvételű dedikáció kíséretében – a címben említett vastag kötetet. A könyvet örömmel tettem könyvtáram polcára a szerző többi, dedikált kötete – *Az önzetlenség öröme. az altruizmus természetrajza*, 2006; *Üldözöttek találkozása. A németek kitelepítése és a felvidékiek betelepítése Somogydöröcskén*, 2007; *Hazahúz a szív* (az 1956-ban Amerikába kiment Sipos Imre visszaemlékezése alapján írta Sipos Imre), 2010 – mellé. Az említetteken kívül Sipos atyának természetesen számos további könyve és publikációja is megjelent; ezek: *100 éves a Miklósi templom Miklósi története* (1994); *A véletlen és a gondviselés alternatívája az evolúcióban a mai természettudomány és a teológiai reflexió fényében* (1994); *A szabadság diadala* (1997); *Csendőrkalaptól a harangokig. Id. Galbavy Jenő életének története* (1998); *Amiről hallgatni kellett. „Malenkij robot” a Szovjetunióban* (2000); *Zics története* (2003); *Megbélyegzetten. Kulácsors a Koppány-völgyében. Szabó Róbertné elbeszélése alapján írta Sipos Imre* (2014). Ezen kívül ő szerkeszti a Kaposvári Egyházmegye legkorábban indított egyházi kulturális lapját, a Magvetést.

A szerző műveit nem a szokásos betűrendbe, hanem kronologikus sorrendbe szedtük, hogy érzékeltessük azt a folyamatos publikációs tevékenységet és heroikus kutató-gyűjtő munkát, ami a monográfia megírásához vezetett. „Hosszú évek, évtizedek kellettek, mire elő mertem venni egy vastag füzetet, és ráírtam a címet: *Törökkoppány monográfiája*.” Az előszóban ugyan szabadkozik a monográfia kifejezés miatt („Tudnunk kell: egy honismereti munka bármilyen sokáig is íródik, sohasem büszkélkedhet teljességgel”), de megnyugtathatjuk a szerzőt, munkája valóban monografikus. Nemcsak helytörténeti munka, hanem egy gazdag történelmi múltú magyar kistelepülés enciklopédiája is. Megtalálható benne egy jellegzetes somogyi tájegység, a Koppány-völgye természeti környezetének részletes taglalása (geológia, geográfia, flóra, fauna), valamint a falu és környezete történeti feldolgozása, a társadalmi környezet szintén kimerítő tárgyalásával. A minden részletre kiterjedő bemutatás mellett a szerző a helyi egyházi és világi élet történéseit országos, sokszor egyetemes kontextusba is helyezi. Erről az egyik kritikus levelében így ír: „Egyszerűen nem tudom letenni, adatgazdagsága, történeti hűsége okán. Azon csodálkozom, hogy tudtad az ország történelmének szövetébe ilyen finoman beleszőni a helyi történéseket. Mindig is mondtam, hogy a történelem nem osztályharcok története, hanem az egyszerű emberek mindennapjainak, cselekedeteinek és gondolkodásának története.”

Tudományos igényű, a legjobb értelemben vett magas szintű ismeretterjesztő könyvről van szó, amit az 1 398 lábjegyzet is bizonyít. Igaz, ez nem mind hivatkozás, hanem szómagyarázat is, illetve kalauz. Például a fiatalok számára ma már alig

ismert kifejezést, a *gattert* oldja fel a *fűrészüzem* magyarázatával. A *Növényvilág* fejezetben elhangzott, az átlagember számára ismeretlen *refúgiumokról* megtudhatjuk, hogy jelentésük: „menedékhelyek: olyan területek, ahol az éghajlati változások idején a flóra és a fauna jelentős része képes átvészelni a számára kedvezőtlen időszakot”. Példáink természetesen önkényesen kiragadottak a több száz magyarázat közül, de ezzel is érzékeltetni akartuk a szerző nemes szándékát: a tudomány nyelvét közel hozni az olvasóhoz. A magyarázatokkal a tartalomjegyzékben tudományosnak tűnő *Flóra és fauna* fejezet is izgalmasnak tűnik. „A környék lepkefaunájára teljesen új fajt fogtak 2007 augusztusában Szorosadon. Dr. Ábrahám Levente a kaposvári múzeum entomológus szakembere (ma múzeumigazgató), határozta meg a fajt; tölgy selyemlepkét, melyet Kínából egy grazi kutatóintézetbe hozták be azzal a céllal, hogy bábgyóbójából selymet nyerjenek. Gubója nem vált be, a lepke a kutatóintézetből kiszökött [...] és a Dél-Dunántúlon egyre inkább elszaporodik.”

A gerinces állatok alfejezetben, a rákokról szólva jegyzi meg a szerző, hogy „meszes vázuk megkeményedéséhez vedlésük után szükségük van mésztartalmú tápanyagbevitelre. Akvárium tartásukkor ügyelni kell arra, hogy vizicsigák is legyenek a közelben”. Talán olyan serdülő fiatalok kedvéért írta ezt a tanácsot, mint jelen sorok írója volt ötven évvel ezelőtt, aki kis teknősbékát tartott üveggkádban. A leírtakat színes, művészi fotók illusztrálják. A természeti viszonyokat tárgyaló fejezet olvasása közben óhatatlanul Öveges József professzor legendás előadásai jutnak eszünkbe. A munka tudományos igényének bizonyítéka a felhasznált irodalom 345 tétele. A kötet a 732. lappal zárul.

A biológus végzettségű szerzetes a történettudomány területén is otthon van. A neves előd, Fraknói Vilmos történész nyomdokain haladva, a pozitivista történet szemlélet szellemében, nagyon sok forrás felhasználásával valós, kézzelfogható dolgokat tár elénk.

A Törökoppány történetét tárgyaló fejezetekből mindez jól kitűnik. A *Törökoppány története a kezdetektől 1945-ig. Az őskortól a honfoglalás koráig* című részből megtudhatjuk, hogy valóban a kezdetek kezdetétől indítja a leírást. Gárdonyi Máté egyháztörténészre hivatkozva említi: „Ságváron sikerült feltárni a több mint 17 ezer évvel ezelőtt a környéken élő rénszarvasvadászok táborát. Itt találták meg a Kárpát-medence legkorábbi lakóépítményeit (kunyhóit).” A kőkor kapcsán pedig nem felejt el megemlíteni Draveczy Balázs somogyi régészeti képeskönyvét, valamint Eöry Bélát, a kísérleti régészet ismert kutatóját, aki „maga is szerkesztett, kipróbált, és képekkel illusztrálva közölt egy íjas fúrótípust, amelyhez hasonlót az őskor embere is használhatott”. Itt olvashatunk a kelták Kárpát-medencei uralmának virágzásáról, majd arról, hogy a Kr. e. 114-ben bekövetkezett – nem kiber, hanem – Kimber törzs támadása gyengítette befolyásukat a hódító római birodalommal szemben. Egy utazási kalauz izgalmaival vezet végig bennünket a római telepnymok, pénzérmék, márvány sírkőtöredék megtalálásától, a különböző korokban végzett ásások nyomán. A leletekről részletes fotókat találunk a könyvben.

Természetesen a honfoglalás korát is részletesen tárgyalja a szerző. Közben

eloszlat egy legendát is: „A környék honfoglaló vezérében nem Koppányt kell tisztelnünk, ő csak úgy »örökölte« a területet, ugyanis Koppányt már a honfoglaló vezérek ötödik nemzedékéhez sorolják.” Természetesen Koppány herceg származásáról is részletes leírást kapunk. „Győrffy György és Magyar Kálmán kutatásai alapján mondhatjuk, hogy Somogyban a Bó nemzetség tekinthető ősfoglalónak.” Honfoglalás kori leletekre hivatkozva és földrajzi nevek elemzésével bizonyítja, „hogy a régebben ismert korai települések mellé feltételeesen Törökkoppány nevét is felvehetjük”.

A könyv talán legérdekesebb része az, hogy a törökök hogyan rendezkedtek be Koppányban. Tételes leírást kapunk hierarchikus közigazgatásukról, a fegyveres testületek elnevezéséről, a gazdálkodásról, az adózás rendjéről. Megtudhatjuk, hogy Koppány 197 település közigazgatási központja volt. És korabeli rabtartó könyvek alapján tudósítást kapunk egy érdekes „üzletágról”: „A fogolyszerzés abban az időben a pénzszerzés egyik bevett, mindkét fél által gyakorolt módszere volt. A rabot kínzással arra kényszerítették, szerződést írjon alá tetemes összegű váltságdíjról, hogy annak fejében kiszabadulhasson. Miután megfelelő kezesről is gondoskodtak, a rabot időlegesen szabadon bocsátották, hogy a váltságdíját előteremtse.” Úgy tűnik, nincs új a nap alatt. Ma az embercsempészet hoz extraprofitot az emberkereskedőknek...

Közli a szerző Ibrahim zászlós aga levelét, amely Koppány várából íródott 1589. március 2-án, „mely több író fantáziáját is megragadta. Többek között Fekete Istvánét, aki az 1937-ben megjelent *Koppányi aga testamentuma* című könyvének cselekményét egy párbajra hívó levéllel kezdi. Eötvös Károlynak is megindította a képzeletvilágát az 1875-ös tihanyi látogatása során az akkor még a bencés apátságban őrzött, elsárgult XVI. századi levél. Hosszasan kerekíti ki háttértörténetét az *Utazás a Balaton körül* c. könyvében.”

„Gruber János törökkoppányi tanító (később kaposvári lapszerkesztő) a XX. század elején újabb verziót kerekített Ibrahim aga levele elé, amit meg is jelentetett *Ibrahim aga szerelme* címmel” a Kaposváron kiadott *Morzsák a negyvenéves asztalról* című kötetében.

A törökök berendezkedésétől a török világ végnapjaiig tehát részletesen feltárja a szerző az akkori eseményeket. A *Keserves újraindulás* fejezet után a *Koppány 18. század eleji egyháztörténete. A hitélet fellendülése a 18. század második felében* fejezet következik, melyben szó van az egyházi jövedelmek összeírásáról, továbbá az 1848/1849-es forradalomról, valamint a betyárvilágról, illetve az 1855-ös kolerajárványról. Azután a kivándorlás és az első világháború, majd a második világháború, és a törökkoppányi zsidóság története következik. Külön nagy fejezet szól Törökkoppány néprajzáról, ezen belül is a település építészeti örökségéről, népviseletéről, népszokásairól, népdalairól, valamint a földrajzi neveiről is. A könyvnek ebben a részében nem lehet nem észrevenni Bálint Sándor szellemiségét.

Az utolsó nagy fejezet, amely a legközelebb áll hozzánk, Törökkoppány második világháború utáni történetét taglalja, jobbára a falu újonnan kinevezett plébánosának, Reindl Rafaelinek a *História Domusban* leírt feljegyzései alapján. Ezek

az írások az akkori igazi, élő történelmet tárják elénk. Rafi atya a legendás 1945-ös választást így kommentálta: „Örülünk, hogy a Kisgazda párt vezetett... A politikai pártok egyre hangosabbak... Embertelen nehéz küzdelmet vívok a politikai, gazdasági, hitéleti síkon. Úgy érzem, ég körülöttem minden.” Zaklatják az orosz jóvátételi és közellátási leadások miatt is. „Márc.1. Tíz mázsa széna leadás többek között.” Rafi atyát újabbnál újabb leadások kirovásával akarták teljesen ellehetetleníteni. Tojásleadáskor még a kakasok után is követelték tőle a tojás-beszolgáltatást...

Közben Sorosadon kitelepítettek 12 német családot. Somogydöröcskére a szlovákiai Peredről telepítettek át magyar családokat.

Olvashatunk a könyvben a kuláklistáról is. Szinte ugyanaz a történet ismétlődött meg, ami Sütő András édesapjával Pusztakamaráson: „Molnár Jánosnak és Bognár Istvánnak cséplőgépük volt, kettejüknek egy. Korábban Szorosadon masinálás közben leégett a cséplőgép, csak a vasváza maradt meg. Ezt vették meg, majd Molnár János, vesztére, felújította. Őket tehát azért nyilvánították kuláknak, hogy ingyen elvehessék tőlük a cséplőgépet.”

A termelőszövetkezet megalakulásáról szóló fejezethez Bösze Gábor tanár, honismereti aktivista *A Koppány völgye szövetkezet története* című dolgozatát használta fel a szerző.

Az 1956-ról szóló fejezet Galbavy Jenő József atyának köszönhető. Jenő atya „a rendszerváltozás idején megkérte Ács József egyházközségi testületi tagot, aki Törökkoppányban 1956-ban a Forradalmi Bizottság tagja volt, hogy írja le a faluban átélt forradalmi eseményeket”. Megtudtuk, hogy a faluban a forradalom békésen zajlott le. A forradalom után ennek ellenére kemény megtorlás következett. „Pofon, lábtiprás, gumibot, ököl egész nap, fal felé fordulva állás.”

A Tovább épül a szocializmus című fejezetben 1959. november 21-i dátummal ismét felbukkan a plébános feljegyzése, akinek nyelvtudására tolmácként volt szükség a nyugatnémet vadászokkal való beszélgetés során. „Pusztul itt minden: a ház, az udvar, szörnyű a T.Sz.Cs., a termelőszövetkezet egy éve nem fizet villanyt, majd csak kapok valamit. A szőlőm elpusztult. Pincém omlik. Az egyház gazdálkodásának vége.”

A hatvanas évek üldöztetést, magányt, betegséget hoztak számára. Szomorúan látja a leépülést, de már nem tud ellene tenni semmit. A plébánost, aki a második világháború harcai alatt Marcaliban bombatámadások közepette járta az óvóhelyeket, vigasztalta a félelemben élő lakókat, egyedül temette a halottakat, huszonkét éves keserves törökkoppányi szolgálata után 1967 őszén Zalahalápra helyezték át, ahol még hat évet élt, amikor életének 65., papságának 42. évében elhunyt. Tapolcán temették el, szülei mellé.

Egy egész fejezet szól a könyvben az új plébánia építéséről és a templom műemléki helyreállításáról, melynek motorja Tóth Alajos plébános volt. Érdekesség, hogy az északi sekrestyében helytörténeti gyűjteményt rendeztek be. A templomot 1975. november 23-án, püspöki szentmisével adták át a falunak.

A nyolcvanas évek című fejezet azzal kezdődik, hogy 1982-ben ismét egy

templomépítő pap került a településre, Galbavy Jenő József atya, igaz, nem önszántából. „A lelkipásztorkodást közösségivé kell tenni” jelszó jegyében közösségépítésbe fogott. Megjelent plébániáján többek között egy biológia szakos, Istent kereső egyetemista, Sipos Imre, akit 1996. október 20-án szentelt pappá megyéspüspöke Törökkoppányban. Balás Béla püspök még ebben az évben hivatalosan is jóváhagyta a Szent János apostolról és Remete Szent Pálról elnevezett közösséget (SJP). A szerzetes közösség tagjai hozzáálltak 11 falu lelki életének és egyházi épületeinek gondozásához. Először lóháton, ma már autóval járnak a gondjaira bízott falvakat. Személyes példájukkal megújították a hitéletet, de a templomokat és a plébániát is. Ehhez Jenő atya még a Képzőművészeti Egyetem restaurátor szakát is elvégezte. Ők a szellemi-kulturális élet motorjai Koppány-völgyében. A településen Koppánynak, Gül babának, Petőfinek, Szent II. János Pál pápának szobra áll. A templom falán emléktáblája van Antall Józsefnek. Ez a nagy történelmi és néphagyományokkal rendelkező község megérdemelné, hogy a hazai turizmus érdeklődésének a látóterébe kerüljön. A napokban mondta el egy szegedi barátom, hogy milyen nagyszerű érzés volt számára a törökkoppányi templom helytörténeti gyűjteményében őrzött turbános sírkő darabját megérinteni.

Az atyák közösségépítő munkája töretlen. Már hárman vannak, és bíznak abban, hogy létszámuk tovább növekszik. Remélhetőleg a fizikai munka mellett lesz majd alkalmuk a pihenésre, az elmélkedésre is, hogy még sok szakrális és történeti munka szülessen nekik köszönhetően. Olyanok, mint a fent ismertetett monográfia, melynek alább, búcsúzóul, a záró gondolatait közöljük:

„Monográfiánkat azok emlékére ajánlottuk, akik segíteni, felemelni akarták az itt lakó népet. Papoknak, nevelőknek, akiknek fontos a másokban levő értékek kibontakoztatása. Akik az őket ért kudarcok ellenére is vezetni, utat mutatni akarnak. Mernek álmodni egy jobb, igazabb világról, még, ha sokszor szinte szélmalomharcot vívnak az értetlenséggel. Reménykednek a jó győzelmében, a »hiteles helyek« erejében. Bíznak, hogy lesz, aki folytatja munkájukat.”

SIPOS IMRE: *Törökkoppány monográfiája*. Miklósi, Szent János Apostolról és Remete Szent Pálról Nevezett Szerzetesek. Törökkoppány, Önkormányzat, 2013.

A könyv könyvesbolti forgalomba nem került, korlátozott példányszámban a Törökkoppányi Önkormányzatnál beszerezhető.